

3. Lazarev V. S. Psychology strategic decisions: Abstracts of doctoral thesis / V. S. Lazarev. – M., 1994. – 48 p.
4. Ponomarev Y. A. Psychology of creative thinking / Y. A. Ponomarev / Ed. by A. N. Leontiev. – Moscow : Publishing House of Acad. ped. Sciences of the RSFSR, 1960.
5. Chuprikova N. I. Mental development: the principle of differentiation / N. I. Chuprikova. – St. Petersburg : Peter, 2007.
6. Kuhn D. What is scientific thinking and how does it develop? / D. Kuhn // Handbook of childhood cognitive development / U. Goswami (Ed.). – Oxford : Blackwell, 2010. (2nd ed.)

7. Manzo A. V. Dialectical thinking: a generative approach to critical/creative thinking / A. V. Manzo // Paper presented at the Annual Meeting of the National Reading Conference. – San Antonio, TX. – December, 1992.
8. Riegel K. F. Dialectical operations: the final period of cognitive development / K. F. Riegel // Human Development. – 1973. – 16. – P. 346-370.
9. Yang C.-C. Dialectical thinking and creativity among young adults: a post formal operation perspective / Yang C.-C., Wan C.-S., Chiou W.-B. // Psychological Reports. – 2010. – 106(1). – P. 1-14.

Надійшла до редколегії 26.11.13

Л. Щербина, д-р психол. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СУТНІСТЬ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ ПСИХОТЕРАПЕВТА

Проанализированы сущность и условия развития мышления психотерапевта. Рассмотрены философские и психологические подходы к определению категории развития. Привлечены результаты современных отечественных и зарубежных исследований мышления и взгляды на специфику, цели и задачи профессиональной деятельности психотерапевта.

Ключевые слова: развитие мышления психотерапевта, постформально-операционный подход, диалектическое мышление.

L. Scherbina, Dr.Sc., Assoc. Prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

NATURE AND CONDITIONS OF PSYCHOTHERAPIST'S THINKING

The analysis of the essence and conditions of development of the therapist thinking was done. The philosophical and psychological approaches to the definition of the category of development were considered. Results of modern domestic and foreign research of thinking and views on specifics, goals and tasks of professional activity of therapist were attracted.

Keywords: development of the therapist thinking, post-formal-operational approach, dialectical thinking.

УДК 159.9.072

Г. Юрчинська, канд. психол. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ ОПТАНТА ЯК ФАКТОР ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОГО ВИБОРУ

У статті подається емпірична типологія особистості з різною структурою професійної готовності в ситуації екзистенціального вибору.

Ключові слова: самовизначення, професійна готовність, екзистенціальний вибір.

Питання економічного розвитку країни залежить від багатьох факторів, але головний – люди, кадри. Рациональне використання людського ресурсу залежить в значній мірі від розподілу працівників за основними галузями, розстановки їх за робочими місцями на основі вивчення, врахування і використання психологічних характеристик. При цьому кожна людина, як член суспільства, має право в триєдності його провідних складових: право на життя, право на свободу, вибір, і право на сумління. У сучасному суспільстві гостро постає проблема реалізації права свободи вибору, зокрема його реалізації у виборі професії. Проблема вибору професії випускниками шкіл визначається провідними науковцями актуальною практичною проблемою, котра охарактеризована як соціальна за значущістю та масштабом і психологічна за своїм змістом.

Вибір професії впливає на весь життєвий шлях людини. Це перший в житті більшості людей нормативний, тобто обов'язковий, вимушений вибір, якого неможливо уникнути, але в якійсь мірі і лише на певний час можна відстрочити. Однак по завершенні певного життєвого етапу людині необхідно визначитися з подальшим професійним шляхом, беручи відповідальність за вибір на себе, тобто усвідомлено і самостійно скористатися правом і виявити свободу у виборі. За А. А. Пузиреєм, свобода – це феномен повного самовизначення. Відповідальність за здійснений вибір, за свою роботу повинна бути такою якістю, котра виявляється постійною основою користі чи шкоди від професійної діяльності працівника (людям, народу). Самовизначення розглядається як готовність людини свідомо та самостійно планувати і реалізувати перспективи свого розвитку. Ряд авторів зазначають провідні ознаки особистості, що самовизначається. Так, за М. Р. Гінзбургом, особистість, що самовизначається, є суб'єктом, який усвідомлює:

чого він хоче (свої цілі, життєві плани, ідеали); що він є (свої особистісні та фізичні якості); що він може (свої можливості, схильності); що очікують від нього колектив, суспільство [1]. Т. М. Буякас зазначає, що людина, яка стала на шлях самовизначення, долає потребу у необхідності пошуку зовнішньої підтримки, і навпаки – у неї з'являється здатність повністю опиратися на себе, робити самостійний вибір, займати свою позицію, бути відкритою і готовою до будь-яких нових поворотів свого життєвого шляху. Така людина перестає залежати від зовнішніх оцінок, вона довіряє собі і знаходить основу в самій собі. Практичним виходом особистісного самовизначення є набуття людиною відчуття контактної межі між собою і рештою світу. Звідси внутрішня рівновага і стійкість, відсутність тривоги і напруження, підвищується уважність і любов до людей, людина розкриває свій творчий потенціал. Отже, людина стає творцем власного життя, вона вільна [2].

Проблема особистісного самовизначення щільно співвідноситься з питаннями професійного самовизначення. Професійне самовизначення людини в світі професій і на професійному шляху є особистісним аспектом формування професіонала. Професійне самовизначення супроводжується побудовою особистого професійного плану, формуванням внутрішньої готовності до усвідомленого і самостійного уявлення, корегування і реалізації перспектив свого розвитку, готовності розглядати себе суб'єктом, що розвивається в часі, і самостійно знаходить особистісні значущі сенси в конкретній професійній діяльності.

Розглядаючи самовизначення як процес побудови образів майбутнього, Д. О. Леонт'єв виділяє особистісний або екзистенціальний вибір. Це вибір, який потребує конструювання самих альтернатив і критеріїв їхнього порівняння. Це життєво важливі вибори в критичних

життєвих ситуаціях. Серед них – вибір професії. Вибір, що здійснюється в процесі професійного самовизначення, – це екзистенціальний вибір, оскільки варіанти професійної кар'єри в великих містах настільки різноманітні, що потрібна спеціальна робота свідомості лише для того, аби сформулювати набір альтернатив, що будуть братися до уваги, не кажучи про сам вибір. Старшокласник дуже часто не знає чого він хоче, ким би хотів бути. Знання про велику кількість професій не робить їх автоматично альтернативами для професійного самовизначення. Реальними альтернативами вони постають лише тоді, коли набувають для випускника певного сенсу, тобто вписуються ним в контекст його життєвого шляху. З цієї точки зору, процес побудови альтернатив є, в сутності, процесом знаходження їхнього сенсу для суб'єкта самовизначення [3,4,5].

Вибір професії як екзистенціальний вибір зумовлений індивідуальною ієрархією факторів, серед яких треба зазначити фактор професійної готовності опанта. Саме явище професійної готовності потребує ґрунтовного і глибокого вивчення, так як є і фактором, і результатом здійснюваних виборів.

Об'єктом дослідження є екзистенціальний вибір особистості. **Предметом** дослідження є професійна готовність опанта.

Мета даної статті полягає у дослідженні особливостей структури професійної готовності опанта. Для досягнення мети були конкретизовані **завдання**: 1. Здійснити аналіз досліджень та публікацій з зазначеної теми. 2. Розкрити взаємозалежність компонентів професійної готовності опантів. 3. Побудувати емпіричну типологію професійної готовності опантів, котрі перебувають в ситуації удосконалення розбудови альтернатив і критеріїв екзистенціального вибору.

В дослідженні, що виконувалося під нашим керівництвом (аспірант Київського університету імені Тараса Шевченка В. Ю. Гайдено, 2012 р.), брали участь учні фізико-математичного ліцею м. Києва, при вступі до якого вже проводилися психологічні обстеження і екзаменаційний відбір. За обсягом вибірка складала 35 учнів випускного класу, віком 16-17 років. Вибірка вирівняна за рядом факторів: усі учасники мають рівень інтелекту вищий, ніж у середньому по популяції; за показниками 16-ти факторного опитувальника Р. Б. Кеттелла майже 70 % досліджуваних знаходяться в межах стандартної оцінки 7-10 балів; сімейний інтерес – кілька поколінь в родині застосовують фізико-математичні науки у професійній дія-

льності. Особливою рисою вибірки є високий рівень внутрішньої культури та дисциплінованості опантів, ознаками якої є: бажання навчатися, що підтверджується регулярним виконанням, фактично без виключень за будь-яких обставин (хвороба, канікули, свята тощо), домашніх завдань; увага до навчального матеріалу під час його подачі на класних заняттях; взаємодопомога в повсякденному шкільному житті, зумовлена великою кількістю навчального матеріалу, що підлягає вивченню, рівень засвоєння якого постійно контролюється; взаємоповага між однокласниками; визнання класом досягнень кожного з учнів за результатами різноманітних іспитів та олімпіад як незалежного критерію оцінки. Вказані особливості зумовлені навчальним середовищем і атмосферою ліцею. Все вище викладене вказує, що в дослідженні брала участь добірка, яка була в наявності (Р. Готтсданкер, 1982) і вирішувалося завдання стосовно конкретного соціального замовлення – організації профорієнтаційної допомоги.

Для досягнення мети і вирішення конкретизованих завдань застосовувався методичний інструментарій: 1. Диференціально-діагностичний опитувальник ДДО (Є. О. Климов, 1990). Методика дозволяє визначити, до якої професійної сфери людина має схильність і виявляє інтерес. 2. Діагностична методика професійної готовності (за А. П. Чернявською, 2001), котра дозволяє допомогти опанту з'ясувати наскільки самостійно та свідомо він обирає свою майбутню професію і визначити: "автономність" як здатність особистості – морального суб'єкта – до самовизначення на основі власного переконання; поінформованість як здатність особистості засвоювати інформацію, що надходить, і співвідносити її з власними особливостями; уміння приймати рішення на основі порівняння альтернатив; уміння планувати своє професійне життя; емоційне включення в ситуацію вибору як загальне налаштування і емоційний настрій, життєвий оптимізм, емоційна рівновага і стерпне ставлення до невдач.

Ситуація вибору майбутньої професії, що склалася в даній групі, зображена на діаграмі (див. рис. 1). Статистичний аналіз показує, що лише 57 % опантів по закінченню фізико-математичного ліцею добре поінформовані про світ професій, займаються самопізнанням і розуміють, який напрямок найкраще відповідає їхнім професійним схильностям та інтересам. Треба підкреслити, що навіть вказана група учнів потребує психологічного супроводу та професійних консультацій для усвідомлення мотивів вибору кар'єри.

Діаграма що до визначеності опантів за методикою ДДО Климова

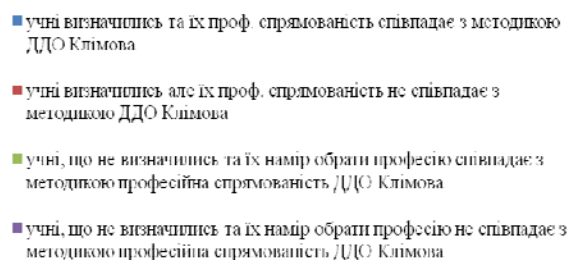

Рис. 1. Самовизначення у відповідності зі схильностями та інтересами опантів

Аналіз результатів кількісного аналізу дозволяє стверджувати, що з плінністю навчальних років обраний напрямок фізики і математики став виступати альтернативним до інших. Так, в залежності від статевих факторів, підтримується вибір з орієнтацією на спеціалізації навчального закладу. Дівчата віддають перевагу професіям типу "людина – художній образ" ($r=0,464$, $p \leq 0,01$), "людина – природа" ($r=0,392$, $p \leq 0,05$) у порівнянні з хлопцями. Хлопці порівняно з дівчатами віддають перевагу професійним напрямкам, що відповідають спеціалізації навчального закладу: професіям типу "людина – знакова система" ($r = - 0,569$, $p \leq 0,01$) та "людина – техніка" ($r = - 0,350$, $p \leq 0,05$).

Дослідження внутрішніх функціональних зв'язків професійної готовності показало наступну специфіку. Для даної групи оптантів професійна готовність не сформована як цілісне психологічне явище. Спостерігається наступне: існує дезінтеграція компонентів, що виступають індикаторами професійної зрілості особистості; виявлений взаємозв'язок між поінформованістю та прийняттям рішення ($r = 0,530$, $p \leq 0,01$). Вказаний зв'язок показує, що оптант має широкі коло інформації, є джерелом її отримання. Більше того, оптант при такій умові готовий приймати інформацію, але на заваді стоїть відсутність зв'язку з автономією. "Власне законодавство" зумовлює самостійність і відповідальність за рішення та його наслідки, а також здатність оптанта самостійно висувати та оцінювати альтернативи, і, відповідно, приймати на цій основі самостійне і усвідомлене рішення. Отже, чим більша поінформованість оптанта, тим сильніше і ясніше сприймається ситуація як така, що вимагає прийняття рішення. Поки що не вирішується питання здатності особистості до розбудови альтернатив і критеріїв їхнього порівняння, а для цього повинен спрацювати механізм сенсоутворювальних мотивів.

Також виявлено взаємозв'язок показників автономності оптанта і його вміння планувати своє професійне життя ($r = 0,413$, $p \leq 0,05$). Вказаний зв'язок показує, що оптант розуміє, якому типу особистості хотів би відповідати, який образ життя хотів би вести; виявляє ініціативу і винахідливість в реалізації можливостей і накреслення основних віх життєвого шляху.

Відокремлений статус в кореляційній плеяді показника емоційного ставлення до різних професій і прийняття рішення про вибір свідчить, що професійна готовність в даній групі ще не сформована.

Для дійсного екзистенціального вибору професії і кар'єри в даному випадку необхідна інтеграція всіх компонентів професійної готовності, так як кожен виконує відповідну функцію. Наприклад, людина з високими показниками інформованості, перш за все орієнтована на пошук і застосування необхідної інформації для обґрунтування альтернатив і розуміння їхнього місця та значущості в цілісному контексті життєвого шляху.

Дана група оптантів потребує поглибленої групової та індивідуальної профконсультації. Для визначення індивідуальної варіативності досліджуваного явища та конкретизації стратегій, наприклад, тренінгової технології, побудована емпірична типологія оптантів. Для побудови типології впроваджено кластерний аналіз. За показниками автономності, поінформованості про світ професій та вміння співвіднести інформацію зі своїми особливостями, вміння приймати рішення, вміння планувати своє професійне життя і емоційного включення в ситуацію рішення виділено 3 типи особистостей оптантів. Для оцінки індивідуальної варіації професійної готовності застосовано "метод Варда" (Ward Method), що наголошує на однорідності виділених груп, корегує обсяги (18 проти 9 і 8), робить типи помітними (див. табл. 2).

Таблиця 2

Емпірична типологія (метод Варда)						
Ward Method		СтА	СтІ	СтР	СтП	СтЕ
1	Середнє	5,64	4,12	4,41	5,69	5,12
	N	18	18	18	18	18
2	Середнє	7,76	7,21	7,56	6,90	6,31
	N	8	8	8	8	8
3	Середнє	3,21	6,75	5,85	3,88	5,70
	N	9	9	9	9	9
Всього	Середнє	5,50	5,50	5,50	5,50	5,54
	N	35	35	35	35	35

Перший тип представлений особам (18 оптантів), які характеризуються достатнім рівнем автономії в своїх діях і судженнях з приводу вибору професії, але при цьому не всебічно поінформовані про можливі варіанти. Звичайно, їм важче зробити крок в прийнятті власного рішення, тому що без цілісного бачення всієї можливої картини – це крок в невідоме. Однак, вони планують своє професійне життя, нехай навіть воно досить розпливчате. Емоційне ставлення більш індіферентне – не вистачає глибини зацікавленості, включення в своє професійне життя. Для цієї групи запропоновано назву "ті, які плывуть за течією". Другий тип представлений особами (8 оптантів), які характеризуються достатнім рівнем самостійності: бачать ціль, оцінюють перспективи, знають чого хочуть та чого варті. Вони добре поінформовані про шляхи професійного росту та розвитку. Готові і вміють приймати рішення, планують своє професійне майбутнє, цілісно уявляють своє сьогодення та завтрашнє в професії. При цьому емоційно включені. Можна припустити, що у старших школярів емоційне включення у вибір є одним із важливих показників професійної зрілості. Для цієї групи визначена назва "перспективні кар'єристи".

Третій тип представлений особами (9 оптантів), які піддаються зовнішнім впливам в прийнятті рішення, не здатні цілком покладатись на свою точку зору. Досить гарно поінформовані про свої професійні можливості та перспективи їх реалізації, сміливо приймають рішення, але при цьому мають слабо сформовані здібності до планування професійної кар'єри: відпрацювання стратегій, планування дій, оцінки і створення, при необхідності, нового плану. Емоційно включені в процес вибору професії у формі змішаних почуттів, частіше – це емоційні коливання. Для цієї групи визначена назва "емоційні пропагандисти чужої думки".

Отже, у якості висновку треба зазначити, що вибір в процесі професійного самовизначення відноситься до типу екзистенціальних виборів і залежить від професійної готовності оптанта. Спроможність особистості до розбудови альтернатив і критеріїв їхнього порівняння залежить від дії механізму сенсоутворювальних мотивів. Вказаний механізм якісно функціонує, якщо сформована професійна готовність як цілісне, інтегроване психологічне утворення. Емпірично побудована типологія вказує, що оптанти – учні випускного класу – потре-

бують психологічного супроводу професійного самовизначення залежно від індивідуальної ієрархії компонентів професійної готовності.

Список використаних джерел

1. Гинзбург М. Р. Психологическое содержание личностного самоопределения / М. Р. Гинзбург // Вопросы психологии. – 1994. – № 3.
2. Буйак Т. М. Проблема и психотехника самоопределения личности / Т. М. Буйак // Вопросы психологии. – 2002, № 2. – С. 18–39.
3. Леонтьев Д. А. Профессиональное самоопределение как построение образов будущего / Д. А. Леонтьев, Е. В. Шелобанова // Вопросы психологии. – 2001, № 1. – С. 57–65.
4. Леонтьев Д. А. Психология свободы: к постановке проблемы самодетерминации личности / Д. А. Леонтьев // Психологический журнал. – 2000. – № 1, Т. 21. – С. 15–25.

5. Леонтьев Д. А. Выбор как деятельность: личностные детерминанты и возможности формирования / Д. А. Леонтьев, Н. В. Пилипко // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 97–110.

1. Ginzburg M. R. Psychological maintenance of personal self-determination / M. Ginzburg // Voprosy psichologii. – 1994. – № 3.
2. Buyakas T. M. Problem and psychotechic of self-identity / T. M. Buyakas // Voprosy psichologii. – 2002. – № 2. – P. 18–39.
3. Leontiev D. A. Professional self-determination as the construction of images of the future / D. A. Leontiev, E. V. Shelobanova // Voprosy psichologii. – 2001. – № 1. – Pp. 57–65.
4. Leontiev D. A. Psychology of freedom: to the problem of self-identity / D. A. Leontiev // Psychologicheskij Journal. – 2000. – № 1, T. 21. – P. 15–25.
5. Leontiev D. A. Selection as an activity: personal determinants and opportunities for forming / D. A. Leontiev, N. V. Pilipko // Voprosy psichologii. – 1995. – № 1. – P. 97–110.

Надійшла до редколегії 01.02.14

А. Юрчинская, канд. психол. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ГОТОВНОСТЬ ОПТАНТА КАК ФАКТОР ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОГО ВЫБОРА

В статье представлена эмпирическая типология личности с различной структурой профессиональной готовности в ситуации экзистенциального выбора.

Ключевые слова: самоопределение, профессиональная готовность, экзистенциальный выбор.

A. Yurchinska, Ph.D., Assoc. Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

PROFESSIONAL READINESS OF OPTANT AS A FACTOR OF EXISTENTIAL SELECTION

In the article the empiric typology of personality is presented with the different structure of professional readiness in the situation of existential choice.

Key words: self-determination, professional readiness, existential choice.

УДК 378.094.371.388

Г. Якобчук, канд. психол. наук, доц.
Херсонський державний університет, Херсон

АКМЕОЛОГІЧНО-КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРОДУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті досліджуються акмеологічні особливості продуктивних учителів початкових класів. В ході дослідження автор використовує акмеологічну концептуальну модель продуктивної діяльності вчителів початкових класів з метою подолання негативних протиріч. Пропонується створити банк акмеологічних даних, із включеними продуктивними моделями, інструментарієм, ситуаціями самоудосконалення.

Ключові слова: акмеологія, акмеологічний підхід, продуктивна діяльність, критерії професійної діяльності.

Сучасна система освіти поряд з позитивним досвідом, традиціями і наявним педагогічним потенціалом має в собі протиріччя і недоліки, які не забезпечують її відповідності зростаючим потребам суспільства, а також кожного його члена. Це, в свою чергу, безпосередньо впливає на результати соціального та економічного розвитку країни.

В зв'язку з цим, завдання, яке ми поставили перед собою в даному дослідженні, можна сформулювати як пошук науково обґрунтованих рішень, які є прийнятними для реальної практики функціонування освітньої системи. Щоб це здійснити, свою роботу ми побудували як цілісний процес, який синтезує різні види діяльності – управлінську, навчально-виховну, саморозвиток.

Теоретико-методологічною основою дослідження послужили базові принципи: активність, розвиток, детермінізм, системність, діяльнісний підхід та інші, – розроблені гуманітарними, суспільними, природничими і технічними науками. Вони доповнені групою принципів акмеологічного змісту – системної цілеспрямованості, інтегрованості та доцільності, особистісно-діяльнісної єдності та розвитку творчої самореалізації.

Методологічний підхід нашого дослідження опирається на загальнонаукові положення, розроблені на філософському рівні К. А. Абдулхановою, А. А. Балаховським, Е. А. Баллером, А. Ф. Волковою та ін. Були також використані фундаментальні положення, які створили теорію аналізу діяльності, О. М. Леонтьєва, С. Л. Рубінштейна,

Л. І. Уманського. Взяті до уваги загальнопсихологічні основи розвитку особистості А. В. Брушлінського, І. С. Кона, А. М. Матюшкіна, І. Н. Семенова.

Принципово важливе значення для вирішення поставлених нами ряду задач має акмеологічний підхід, основи якого сформували Б. Г. Ананьєв, А. А. Бодальов, Н. В. Кузьміна, Є. І. Степанова.

Варто зауважити, що під час детального аналізу загальнонаукових джерел, пов'язаних з порушеною нами темою, в такій постановці, як педагогічно доцільна взаємодія в системі "вчитель-учень", питання не розглядалося, а тому проблема професіоналізму, досягнення високих результатів, в тому числі вчителів початкових класів, для нас є новою і актуальною.

Беручи до уваги позицію Н. В. Кузьміної [3] про те, що продуктивною є така педагогічна творчість, в центрі уваги якої знаходяться способи підготовки учнів до життя і подальшої діяльності, способи навчання самоосвіти, самоорганізації, самоконтролю, в своїй роботі ми ставили ряд задач на виявлення факторів, сприятливих чи не сприятливих для отримання високих показників педагогічної діяльності вчителів початкових класів. Це виявлення залежності рівня продуктивності педагогічної діяльності вчителів школи першого ступеню від факторів: віку, освіти, стажу педагогічної діяльності, сімейного стану; виявлення залежності між продуктивною діяльністю і значенням стандартизованих методик (темперамент особистості, тривожність особистості, креативність